

OPERA

MAGYAR ÁLLAMI OPERAHÁZ
HUNGARIAN STATE OPERA

Gustav Mahler
VII. (ESZ-DŰR, „EZREK”)
szimfónia

Symphony No. 8 in E-flat major
(„Symphony of a Thousand”)

Gustav Mahler VIII. (ESZ-DŰR, „EZREK”) szimfónia

Symphony No. 8 in E-flat major

(„Symphony of a Thousand”)

Koncertszerű előadás latin és német nyelven, magyar,
angol és eredeti nyelvű felirattal

Concert performance in Latin and German, with Hungarian,
English, and original-language subtitles

Magna Peccatrix **KOLONITS KLÁRA**

Una poenitentium **VÁRADI ZITA**

Mater Gloriosa **RÁCZ RITA**

Mulier Samaritana **MESTER VIKTÓRIA**

Maria Aegyptiaca **FARKASRÉTI MÁRIA**

Pater Ecstaticus **NAGY GYULA**

Pater Profundus **KOVÁCS ISTVÁN**

Doctor Marianus **HORVÁTH ISTVÁN**

Közreműködik a Magyar Állami Operaház Zenekara, Énekkara és Gyermekkara

Featuring the Hungarian State Opera Orchestra, Chorus and Children's Chorus

Karigazgató *CHORUS DIRECTOR* **CSIKI GÁBOR**

A gyermekkar vezetője *HEAD OF THE CHILDREN'S CHORUS* **HAJZER NIKOLETT**

Vezényel *CONDUCTED BY* **FRÉDÉRIC CHASLIN**

„Most fejeztem be Nyolcadik szimfóniámat. A legnagyobb szabású mű, amelyet valaha alkottam; tartalmilag és formailag annyira különleges, hogy szinte lehetetlen bármit is írni róla. Képzelve el az egész világmindenséget, amint zeng és visszhangzik. Ezek már nem is emberi hangok, hanem a bolygók és napok keringése” – írta Gustav Mahler Willem Mengelberg holland karmesternek 1906 augusztusában grandiózus VIII. szimfóniájáról.

Gustav Mahler (1860–1911) a bécsi konzervatóriumban tanult, ahol egy ideig az egyetem is látogatta. 1880-tól kezdve mint karmester működött a monarchia kisebb-nagyobb városaiban, és ebben az évben írta első kimagasló művét, *A panaszos dalt*. Már fiatalabb éveiben rendkívüli képességű karmesterként emlegetik, aki különösen ihletett Mozart- és Wagner-értelmezésével tűnt ki. 1888-tól 1891-ig a budapesti Operaház igazgatója és vezető karmestere volt. Hároméves működése az intézmény művészi színvonalát magasra emelte. 1897-ig a hamburgi városi színház első karnagya, amit egy tízéves bécsi, majd egy hároméves New York-i periódus követett. Bécsben halt meg.¹

Mahler kiváló dirigensművészetét, amely az igazán nagyok alázatos szolgálatában nyilvánult meg, általános elismerés övezte, alkotói munkássága azonban sok viharos ellentmondást váltott ki; bőven akadtak ócsárlói, de rajongói is, akik benne az új művészet prófétáját tisztelték. Mahler végletes őszinteséggel hangsúlyozza műveiben korának diszharmoniját, feszülő ellentmondásait. Kifejezőeszközeiben szélsőséges: hol eddig soha nem hallott monstre zenekari és énekkari apparátust mozgat meg, hol pedig intim kamarahatásokra törekszik.

Tíz szimfóniát írt, melyből az utolsó befejezetlenül maradt, továbbá dalciklusokat (*Egy vándorlegény dalai*, *A fiú csodakürtje*, *Gyermekgyászdalok*); jelentős még az énekszólókra és nagyzenekarra szerzett *Dal a Földről* című műve, amelynek szövegét Li Tai-Po kínai költő verseiből állította össze. A mű, amely közvetlenül Mahler halála előtt készült el, a zeneköltő művészi hitvallásának összefoglalása.

Mahler VIII. szimfóniája teljes mértékben feltárja a zeneszerző szertelen egyéniségét. Az ősbemutatót szervező, nagy hírű müncheni impresszárió, Emil Gutmann névadásának köszönhető az *Ezrek szimfóniája* cím. Tény, hogy soha korábban szimfónia ekkora apparátussal nem szólalt meg a zene történetében: az óriási zenekarhoz még nyolc szólóénekes, két vegyes kar és egy gyermekkar járul. A müncheni világiállításra felhúzott Neue Musik-Festhalléban 1910. szeptember 12-én este Mahler 171 tagú zenekar, 500 fős vegyes kar, 350 tagú gyerekkórus és 8 szólista várta a pódiumon s négy-négy izoláltan elhelyezett trombitás, illetve harsonás a terem másik végében. És persze a lelkes közönség: több ezer ember, köztük Arnold Schönberg és Anton Webern, Stefan Zweig és Thomas Mann, Otto Klemperer és Leopold Stokowski.

¹ A műsorlap az alábbi cikkek, tanulmányok felhasználásával, azok alapján készült: Pándi Marianne, *Hangversenykalauz, Zenekari művek*, Zeneműkiadó, Bp., 1980. 204., Tóth Dénes, *Hangversenykalauz, Zeneműkiadó Vállalat*, Bp., 1960. 312-15.

Minden monumentalitása ellenére, a *VIII. szimfónia* Mahler talán legmélyebben kamarazenei indíttatású szimfóniája. Hiszen az óriásira duzzasztott kórusra és zenekarra nemcsak azért volt szüksége Mahlernek, mert a „teljes univerzumot” kívánta zenéjében megidézni, hanem mert kíváncsi volt arra a különleges hangzásminőségre, amit 800 ember halk énekése jelenthet. Érdekes módon a mű egyrészt Mahler legderűsebb – és épp e derű által talán legmegrendítőbb – zenéinek egyike. A két tétel alapjául szolgáló, egymás mellé helyezett két szöveg, a teremtő szellemet dicsőítő *Veni, Creator Spiritus* kezdetű középkori latin himnusz, melyet a római katolikus liturgiában pünkösdkor énekelnek, valamint Goethe *Faustjának* zárójelenete (mely Schumann és Lisztet is megihlette) gazdag értelmezési hálót hoz létre. Mindez a szimfóniát, kantátát, oratóriumot, dalciklust, motettát egyetlen műben egyesítő hangfolyam elképesztő formai és zeneszerzés-technikai ötletek sorát foglalja magába. [...]²

Mahler elképzelése szerint a *Veni, Creator Spiritus* ima a szellem felemelkedéséért, mely a *Faust*-jelenetben válik valósággá. A szimfónia mindkét tételét áthatja az égi szerelem és az isteni kegy gondolata, valamint a törekvés a magasabb szférák felé. Az I. rész egyfajta invokációként fogható fel, és a II. részben érzük el a boldogság állapotát, állomások egész sorozata után, mely az erdő mélyéből, a sziklák, barlangok és oroslánok közül vezet el a misztikus csúcscokra, ahol a Szűzanya maga jelenik meg, hogy személyesen nyilatkoztassa ki az üdvözülést.

Természetesen az I. rész jóval több, mint pusztá invokáció. A *Veni, Creator*nak megvan a maga saját fejlődési vonala, tele drámai kontrasztokkal. A monumentális bevezető után Isten ajándékainak felsorolása (*fons vivus, ignis, caritas* – élő forrás, tűz, szeretet) olaszos jellegű melléktemát inspirált, melyben egy momentum Verdi *Requiemjére* emlékeztet. Az ellenség említésére (*Hostem repellas longius* – Ellenségünket üzzed el) a zene igazi csatajelenetvé változik; és az *Accende lumen sensibus* (Érzékeinkbe nyújts fényt) szavaknál Mahler erőteljes csúcspontot alakít ki egy új fontos téma fortissimo bevezetésével.

Mіндеzen drámai események ellenére, az első rész megmarad himnusznak, vagyis strofikus dálnak, melynek versszakai mind ugyanolyan hosszúak, azonos metrumúak és egyformán fontosak. A II. rész ezzel szemben metrikailag és szerkezetileg igen eltérő szakaszokat sorakoztat fel, a drámai szereplők sokaságával. Ha a *Veni, Creator Spiritus* lényegében egyfajta monumentális motetta, a *Faust*-jelenet valóságos opera – ennél közelebb Mahler sohasem jutott az operáráshoz.³

A műsorlapot írta: Mátrai Diána Eszter

2 Fazekas Gergely, *Rattle és a Mahler VIII.* (<https://fidelio.hu/klasszikus/rattle-es-a-mahler-viii-125830.html>)

3 Nemzeti Filharmonikusok, *VIII. (Esz-dúr) szimfónia* (<https://www.filharmonikusok.hu/muvek/viii-esz-dur-szimfonia/>)

"I have just finished my Eighth. It is the grandest thing I have done yet – and so peculiar in content and form that it is really impossible to write anything about it. Try to imagine the whole universe beginning to ring and resound. These are no longer human voices, but planets and suns revolving," wrote Gustav Mahler to the famous Dutch conductor Willem Mengelberg in August 1906 about his grandiose *Symphony No. 8*, a work that is traditionally presented by the Hungarian State Opera on International Music Day.

Gustav Mahler (1860–1911) studied at the Vienna Conservatory, and he also attended the university there for a while. From 1880, he worked as a conductor in smaller and larger cities of the monarchy, and it was in this year he composed his first outstanding piece, *Das klagende Lied* (*Song of Lamentation*). Already in his younger years, he was referred to as an extraordinary conductor who was particularly prominent for his interpretations of Mozart and Wagner. Between 1888 and 1891, he was the director and principal conductor of the Budapest Opera House, where his three-year tenure raised the artistic standard of the institution to a high level. Until 1897, he was the first conductor the Hamburg City Theatre, which was followed by a ten-year period in Vienna and then a three-year period in New York. He died in Vienna.¹

Mahler's excellent art of conducting, which manifested itself in the humble service of the truly great ones, was surrounded by general recognition. However, his creative genius caused many contradictions; there were many who belittled his work, and many fans who respected him as the prophet of a new art. In his compositions, Mahler emphasizes the disharmony and tense contradictions of his time with utmost sincerity. He is extreme in his means of expression: sometimes he uses a monstrous orchestral and vocal apparatus that has never been heard before, and sometimes he strives for intimate chamber effects.

Mahler composed ten symphonies, the last of which remained unfinished, as well as song cycles (*Lieder eines fahrenden Gesellen* – *Songs of a Wayfarer*, *Des Knaben Wunderhorn* – *The Boy's Magic Horn*, *Kindertotenlieder* – *Songs on the Death of Children*). Another significant piece for vocal soloists and a large orchestra is *Das Lied von der Erde* (*The Song of the Earth*), the text of which he compiled from poems by the Chinese poet Li Tai-Po. The work, which was completed just before Mahler's death, is the summery of the composer's artistic credo.

Mahler *Eighth Symphony* fully reveals the composer's exuberant personality. The title *Symphony of a Thousand* was the invention of Emil Gutmann, the renowned Munich impresario in

charge of producing its world premiere. Indeed, there had never been a symphony requiring such a large apparatus before in the history of music: eight solo singers, two mixed choruses, and a children's chorus joins the giant orchestra. On 12 September 1910, at the Neue Musik-Festhalle, erected for the Munich Trade Fair, a 171-piece orchestra, a 500-member mixed chorus, a 350-member children's chorus, 8 soloists, and two isolated groups of four trumpet players and trombone players seated at the other end of the room awaited Mahler on stage as well as an enthusiastic audience, of course: thousands of people, including Arnold Schönberg and Anton Webern, Stefan Zweig and Thomas Mann, Otto Klemperer and Leopold Stokowski.

Despite all its monumentality, *Eighth* is a symphony by Mahler that is inspired most deeply by chamber music. After all, Mahler needed the enormously expanded chorus and orchestra not only because he wanted to evoke the "entire universe" in his music, he was also curious about the special sound quality that the soft singing of 800 people could produce. Interestingly, the composition is one of Mahler's most serene – and precisely this serenity makes it perhaps the most moving – piece of music. The two texts that form the basis of the two movements and placed next to each other are the medieval Latin hymn beginning with *Veni, Creator Spiritus* glorifying the creative spirit, which is sung in the Roman Catholic liturgy at Pentecost, and the closing scene of Goethe's *Faust* (which also inspired Schumann and Liszt) create a rich web of interpretation. All this flow of sounds, which unites symphony, cantata, oratorio, song cycle, and motet in a single work, contains an amazing series of ideas in form and compositional technique. [...]²

In Mahler's concept, *Veni, Creator Spiritus* is a prayer for an elevation of the spirit that subsequently becomes reality in the final scene from *Faust*. The ideas of heavenly love, grace, and a striving for higher spheres pervade both parts of the symphony. The answer to Part I, essentially an invocation, comes in Part II, in which the blessed state is reached. After a number of successive stages that take us from the uncertainties of a deep forest ravine, with its cliffs, caves, and lions, to the exalted realms at the end, the Mother of Christ appears in person and salvation is announced.

Of course, it is somewhat simplistic to call Part I an "invocation" and nothing else. The setting of *Veni, Creator* goes through an inner evolution of its own, full of dramatic contrasts. After the grandiose opening, the reference to the gifts of God (fons vivus, ignis, caritas – fount of life, fire, love) is reflected by a lyrical secondary idea of an Italianate stamp

¹ The programme notes are based on articles and studies included in Marianne Pándi, Hangversenykalauz, Zenekari művek, Zeneműkiadó, Bp., 1980. 204, Dénes Tóth, Hangversenykalauz, Zeneműkiadó Vállalat, Bp., 1980. 312–15.

² Gergely Fazekas, Rattle és a Mahler VIII. (<https://fidelio.hu/klasszikus/rattle-es-a-mahler-viii-125830.html>)

iniscent of Verdi's *Requiem*. At the mention of the enemy (*Hostem repellas longius – Far from us drive our deadly foe*), the music grows into a true battle-scene. And at the words *Accende lumen sensibus (O guide our minds with thy blest light)*, Mahler fashioned a tremendous climax by introducing an important new theme in fortissimo.

Despite the numerous dramatic events taking place, Part I remains a hymn: a sacred song in multiple strophes that are all equal in length and meter and essentially similar in importance. Part II, on the other hand, consists of segments that vary widely in meter and structure, and introduces a multitude of dramatic personae. If *Veni, Creator Spiritus* is in essence a monumental motet, the *Faust* scene is definitely operatic – it was as close as Mahler ever came to writing an opera himself.³

Programme notes written by Diána Eszter Mátrai

³ Hungarian National Philharmonic, Symphony no. 8 in E-flat major
(<https://www.filharmonikusok.hu/en/muvek/viii-esz-dur-szimfonia/>)